

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

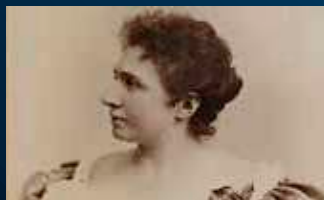
LJEPOTA I UMJETNOST

ZAŠTO JE LJEPOTA VAŽNA?

Umjetnost iznad umjetne inteligencije

MILKA TRNINA diva i dobrotvorka

HARITE Zeusove kćeri

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

06 | 2024. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 LJEPIOTA I UMJETNOST

Nilakanta Sri Ram

7 Roger Scruton ZAŠTO JE LJEPIOTA VAŽNA?

Doris Toić

10 UMJETNOST IZNAD UMJETNE INTELIGENCIJE

Miguel Ángel Padilla

13 PLATONOVA TEORIJA UMJETNOSTI

Sabine Leitner

14 MILKA TRNINA Diva i dobrotvorka

Ksenija Dobranić Letinčić

18 HARITE Zeusove kćeri

Gorana Mišković

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

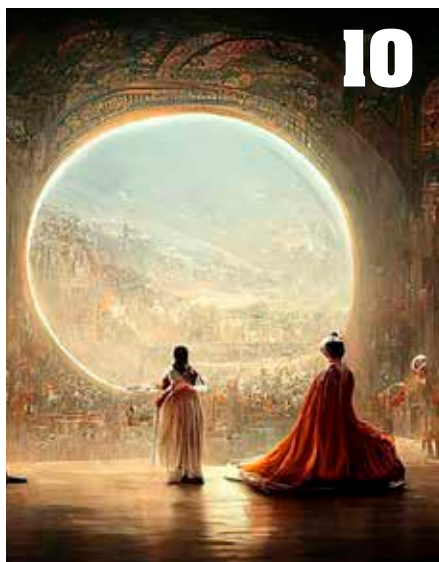
NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Istinska Ljepota se ne da definirati niti staviti u stroge racionalne okvire jer nas svojom suptilnom snagom uvijek vodi dalje, prema nedokučivoj tajni. Kao izraz harmonije prirode upućuje prema onome što Platon naziva *vrhovno Dobro* koje prožima i pokreće sve što postoji.

Mudri nas uče da je neprolazna Ljepota nutarnja, skrivena površnom oku, a na tom tragu poručuje Džubran: *Ljepota nije u licu, ljepota je svjetlost u srcu*. Jedino vlastitim nutarnjim svjetlom možemo prepoznati ono istinski vrijedno, trajno, lijepo...

Posebna uloga umjetnika vezana je uz stvaralački proces kojim naslućenu ljepotu ideja nastoji dovesti na vidjelo i približiti drugima. Taj proces mora biti u skladu sa zakonima prirode i života, orijentiran prema svjetlu istine i dobrote, kako ne bi prenosio iskrivljenu sliku stvarnosti ili tek nasumičan odraz vlastitih psihičkih stanja. U tome je velika odgovornost umjetnika jer jedino uzdignutim stanjem svijesti može doseći uzvišena nadahnuća i postići suglasje etičkih i estetskih principa. Kroz tako stvorena živa i autentična djela može davati trajni poticaj drugima kako bi prepoznali ono najuzvišenije u sebi i u svemu, te i sami probudili vlastite humane kreativne snage. ♁

Uredništvo

LJEPOTA I UMJETNOST

Nilakanta Sri Ram

Nemoguće je ljepotu definirati jer je ona izraz božanske prirode života. Ružnoća nastaje kada je život unutar oblika sputan nekim nedostatkom tog oblika koji je stvoren za njegovo funkcioniranje. Život uvijek nastoji povezati postojeće elemente u neki oblik harmonije. Kada je ta integracija potpuna, postoji ljepota. Cjelina izražava nešto čega nije bilo u dijelovima. Tako je život bogat smislom, pun je dobro ili loše izraženih "ideja" (u nedostatku boljeg izraza). Cjelokupan proces evolucije je proces očitovanja tih ideja. One su u početku latentne, nemanifestirane. Pojavljuju se kad za to dođe vrijeme kako oblici i materija evoluiraju. To je umjetnost Prirode.

Svaka ideja, bit svake cjeline, nešto je neodredivo, krug koji se ne može kvadrirati; može se analizirati, može biti predmet izračuna, ali se ne može izraziti u konačnim mjerljivim veličinama.

Ljepota, Dobrota, Istina, jednakostraničan trokut Vrline, što je Ispravna Energija, neodvojive su poput triju osoba blaženog Trojstva u kršćanskoj misli, aspekti su iste stvarnosti – Istina u svojoj nutarnjoj prirodi, Vječnost koja se odražava u vremenu, ideje božanskog uma; Dobrota u odnosu na sve druge oblike i izraze otkriva se u djelovanju sve više i više poput cvijeta koji se rastvara, otvorena krivulja napredovanja koja nema granica ni kraja; Ljepota je u svojoj vanjskoj manifestaciji sama po sebi izraz

sadržaja – Istina u svom nutarnjem subjektivnom aspektu; Ljepota koja je objektivna; i Dobrota čija je priroda pokret u savršenoj ravnoteži između subjekta i objekta.

Ljepota je prisutna ondje gdje, bilo u Prirodi ili u umjetnosti, postoji izraz djelića božanske misli, kada utjelovljuje zraku božanske prirode. Ta priroda je prisutna i u svijesti čovjeka, koja je individualno žarište univerzalnog Života. Zato je svaka istinska i duboka ideja poziv upućen ljudskoj inteligenciji, čovjekovoj sposobnosti spoznaje koju on prihvaća kada je za to dovoljno evoluirao. U čovjeku postoji potencijal da ta ideja djeluje na njega, iako možda nije ostvarena u određenoj fazi.

Rekao sam sposobnost spoznaje. To nije logički razum koji rasuđuje korak po korak. To je vid spoznaje koji trenutačno sagledava različite aspekte ili dijelove određenog predmeta koji je predstavljen i djeluje na način da se neposredno potvrđuje istina o tome, kao što slijed tonova ili akord doživljavamo kao glazbu, bez ikakve mentalne provjere.

Sve velike ideje i najznačajnija otkrića nastala su u ljudskom umu bljeskom.

Ljepota se obraća onome što se u teozofskim knjigama naziva *buddhi* ili duhovna intuicija čovjeka. Malo znamo o njezinoj prirodi. Kada je ta intuicija dotaknuta, javlja se osjećaj potpune sreće, osjećaj

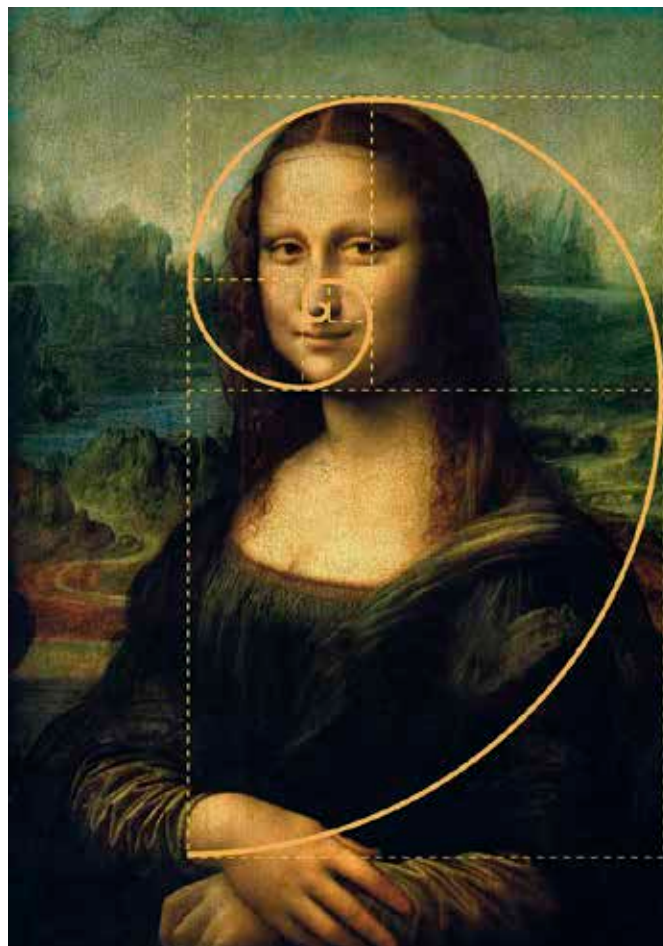
jedinstva, a unutarnja priroda čovjeka se formira ili organizira približavajući se izvornom obrascu, što mu daje veći osjećaj individualnosti te subjektivan dojam koraka unutar sebe, prema vlastitoj jedinstvenosti, što stvara osjećaj samopouzdanja u djelovanju i daje bilo kakvom sudu potreban dokaz iznutra.

Može postojati prekrasan predmet, istina, koja ne mora nužno dotaknuti tu sposobnost u čovjeku. Jer ona mora evoluirati, razgranati se i doći u doticaj sa stvarnostima fizičkog svijeta (ili nižih svjetova) koji su od nje odvojeni. Sve dok ta sposobnost nije u stanju djelovati na određenom planu stvarnosti, istina koju može otkriti mora čekati svoje vrijeme.

Primitivan čovjek, budući da je slabo razvijen, veličat će nešto što je grubo, blještavo i glasno kao predmet uživanja. Međutim postupno, kako evoluiramo, naša percepcija postaje sve istančanija i postajemo sposobni razlikovati istinske vrijednosti u umjetnosti, između ostaloga, od onih lažnih.

U umjetnosti nema autoriteta, jer vrednovanje mora doći iznutra i spontano. Autoritet kojeg ljudi priznaju može se pokazati lažnim. Termin "Republika ljudi od pera (ili umjetnosti)"¹ sadrži istinu da umjetnost mora biti oslobođena od nametanja.

Ipak, iako ne postoji definicija onoga što je ispravno, osjećaj za ispravno postupno se razvija. Ono što se obraća najdubljoj čovjekovoj prirodi, u kojoj postoji mogućnost najsavršenije i najsveobuhvatnije sinteze, ono je što neminovno preživljava. Drugi ukusi, druge ideje, moraju nestati i biti zamijenjeni.

Umjetnost nije uvijek sinonim za Ljepotu, jer umjetnost može biti plitka, obična iluzija; može biti stvar tehnike. Umjetnost nije sredstvo neovisno o prirodi ciljeva. Sredstva su povezana s ciljevima. Nema ljepote u takozvanom umjetničkom djelu koje izaziva samo psihološki efekt koji je daleko od lijepog. To može predstavljati jedan oblik domišljatosti svojstven silaznoj putanji luka životnog ciklusa, dok je još uvijek na djelu diferenciranje i materijaliziranje.

Najljepša, najučinkovitija umjetnost je ona u kojoj je forma podređena životu, gdje se uz minimum materijala postiže maksimalan učinak, u kojoj je svaki detalj podređen razvijanju ili izražavanju unutarnje ideje.

Takva se dotjeranost može vidjeti u prirodnim objektima: u listu, ptici, ribi, u toliko drugih organskih oblika. Život stvara organe potrebne za ovladavanje elementom u koji ulazi. Što više može ući u taj element ili medij, to je veća moć njegova samoizražavanja, koja na djelu postaje sposobnost, samootkrivanje njegove prirode, što je Ljepota. Tako Ljepota s jedne strane i Prikladnost, Sposobnost i Korisnost s druge strane idu i rastu zajedno. Ta veza postaje sve očiglednija kako evolucija napreduje.

¹ "Republika ljudi od pera" zajednica je učenih ljudi nastala međusobnim dopisivanjem u 17. i 18. stoljeću u Europi i Americi.

Ljepota znači oslobađanje Života. Sve manifestirano mora biti u nekom obliku. Ali oblik je ograničenje. Niz zvukova zamišljenih da proizvedu određeni efekt mora isključiti bilo koji drugi zvuk. Ograničenje znači zauzdavanje života u nekom određenom obliku. Ali kada oblik postane lijep, on omogućuje životu da manifestira svoju prirodu; tako je njegova svrha ispunjena. Istinsko ispunjenje, istinsko samoostvarenje tek je u postizanju savršene ljepote u mislima i u djelovanju.

Osjećaj za lijepo sastoji se u opažanju odnosa u prostoru, u vremenu ili u jednom i drugom. Ljepota se ne nalazi u materijalu ili u samoj stvari, iako poistovjećujemo taj odnos sa stvari. Onaj tko je osjetljiv za taj odnos – osjetljivi umjetnik – može ga jasno vidjeti odvojenog od medija u kojem se odražava. To za njega postaje apstrakcija i živa "ideja" u isto vrijeme.

Tu ideju doživljavamo lijepom jer utjelovljuje zakon harmonije koji postoji u čovjeku. Bit njezine ljepote leži u njezinoj usklađenosti sa zakonom. Jedno postaje mnoštvo. Ali mnoštvo izlazi na vidjelo u vremenu i u različitim smjerovima ili duž različitih radijusa iz jednog zajedničkog središta. Otuda proizlaze nebrojene razlike. Međutim, postoji veza između jedinstva i mnoštva, što je ukratko Zakon, zakoni Prirode ili Boga. Ti zakoni su generalizacije koje povezuju različite činjenice i pojave, i temelj su poretka. Pod utjecajem tog zakona ili nekog od onih zakona koji su u lijepom predmetu, kažemo da je nešto lijepo.

Ti zakoni mogu utjecati na našu svijest, budući da je ona po svojoj prirodi podložna takvom utjecaju. Ti zakoni koji su zakoni univerzuma, ujedno su i zakoni našeg postojanja, jer čovjek je u svojoj pravoj prirodi središte života koji prožima univerzum.

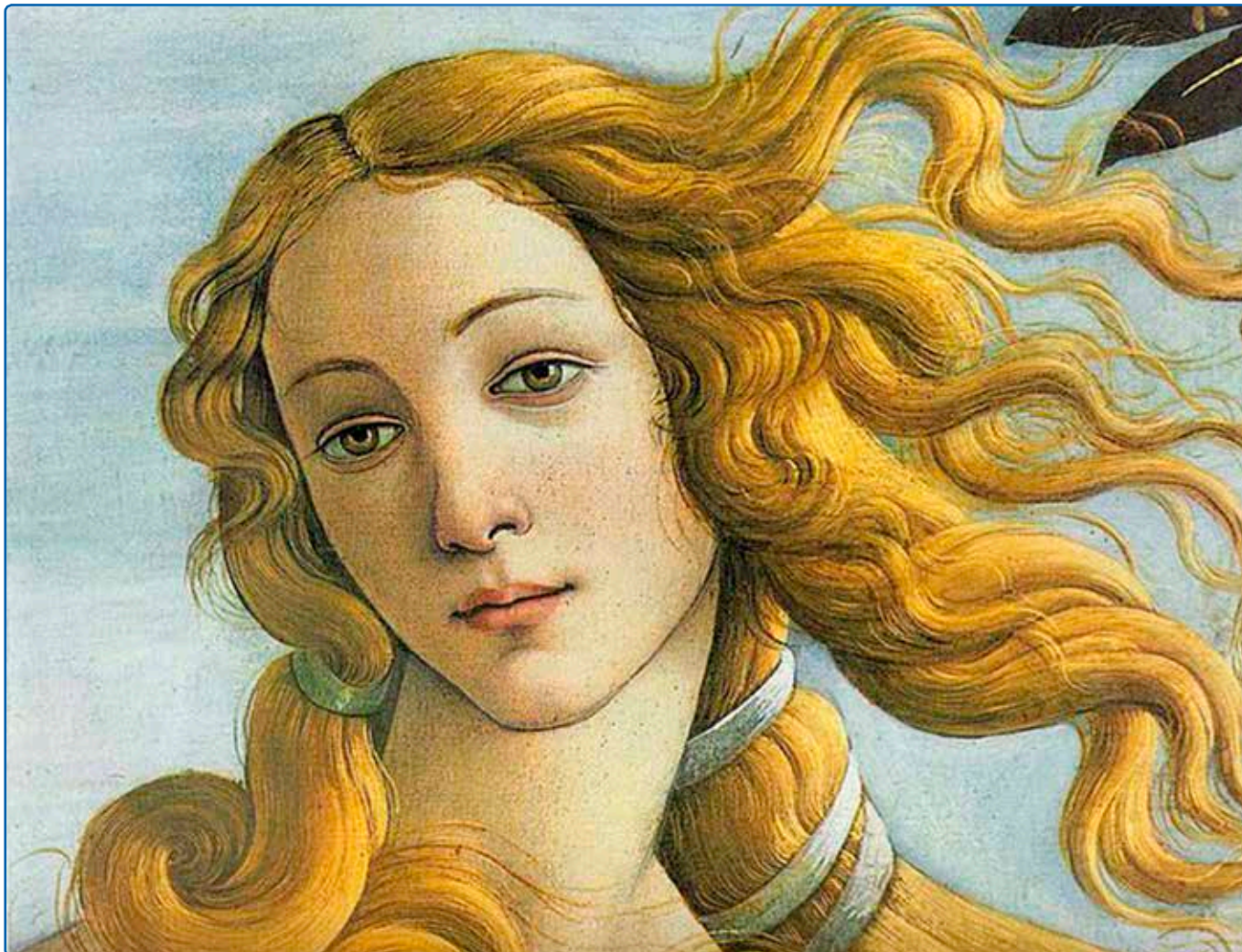
Sve umjetnosti moraju utjelovljevati iste zakone ako su lijepe. Otuda slijedi jedinstvo umjetnosti. Načela pomoću kojih privlače naš um moraju biti ista. Na istu svijest različite umjetnosti djeluju na različite načine. U tom je načinu na koji utječu na svijest ključ njihova jedinstva.

Svijest je tako plastična da se može brzo i lako oblikovati. Stoga stvari ne vidimo, ne procjenjujemo i ne prosuđujemo uvijek čistom neuvjetovanom sviješću. Ali upravo u toj svijesti počivaju kvalitete božanske prirode, sposobnost odaziva na njezine lijepe manifestacije. U njoj se nalazi istinski i nepotkupljivi sudac prirode stvari koje su pred njim, koji može reći je li nešto uistinu lijepo ili nije, je li u skladu s Božjim zakonima ili nije. Umjetnost se obraća ljudskoj intuiciji koja savršeno prosuđuje, ali ne trpi naređenja.

Umjetnost bez ljepote samo je pretvaranje. Umjetnost nije stvaranje učinka, nije dosjetka.

Što je veći krug čovjekove svijesti i razumijevanja, to je više prepoznatljivih točaka koje označavaju njegovu granicu. Sa svakim širenjem tog kruga, svaka pojedinačna točka, odnosno svaka "ideja" na nebu božanske misli, bezgraničnom prostoru prirodne Inteligencije (*Chidakasha*), postaje prepoznatljivija i jasnija. Što se razvidnije i jasnije opaža, kao što se zvijezde vide na nebu, to se točnije i preciznije može projicirati na razini oblika i utjelovljenja u materiju. Svako takvo fiksiranje božanske ili vječne ideje stvaranje je remek-djela kroz koje se ta ideja otkriva ili objavljuje. Umjetnost je, dakle, spuštanje ideja s naizgled praznog, ali ipak blistavo osvijetljenog neba u oblike koji ih zarobljavaju, ali samo da bi se manifestirale. ☸

Sengleskog prevela: Ivančica Krivdić

ROGER SCRUTON

Zašto je ljepota važna?

Doris Toić

Dokumentarni film engleskog filozofa i pisca Rogera Scrutona (1944. - 2020.), *Zašto je ljepota važna*, započinje rečenicom: *Da ste u bilo kojem trenutku između 1750. i 1930. upitali obrazovane ljude da opišu cilj poezije, umjetnosti ili glazbe, odgovorili bi "ljepota", a ako vam pritom ne bi bio jasan smisao toga, naučili biste da je ljepota vrijednost – jednako važna kao istina i dobrota.* O vrijednosti ljepote slično bi nam odgovorio i Sokrat prije dvije tisuće i petsto godina, poistovjetivši ono lijepo s onim što je moralno dobro i korisno.

Scruton navodi kako su filozofi u staroj Grčkoj promišljali o ulozi ljepote u umjetnosti, poeziji, glazbi, arhitekturi i svakodnevnom životu, te zaključili da

nas ljepota vodi dubljem razumijevanju vlastite prirode. *No, u dvadesetom stoljeću, ljepota je prestala biti važna*, smatra. Umjetnost se okrenula razbijanju moralnih tabua i na prijestolje stupa originalnost koju ne zanima moralna cijena koju pritom plaća. Polako se stvara kult ružnoće, koji se širi i na naše okruženje, arhitekturu, jezik, glazbu i sl. *Jedna riječ je napisana krupno na svim tim ružnim stvarima, a to je riječ "ja"*, zaključuje Scruton – *moji profiti, moje želje, moja zadovoljstva.* Smatra da gubeći ljepotu, dolazimo u opasnost da izgubimo i smisao života.

Scruton nam objašnjava da ljepota nije subjektivna stvar, već univerzalna potreba. Bez nje se nalazimo u "duhovnoj pustinji". Veliki umjetnici su znali da je život

Michelangelo, *Mojsije* (16. st., Bazilika svetog Petra u okovima, Rim)

pun kaosa i patnje, i imali su lijek za to – ljepotu. Za razliku od njih, Scruton smatra da se moderna umjetnost okreće prikazivanju samog života, a budući da je svijet uznemirujući, i umjetnost postaje uznemirujuća. Njezina uloga više nije da nas uzdiže na moralnu ili duhovnu razinu, već ostaje u našoj svakodnevici kojom nije zadovoljna. U želji da nas trgne i suoči sa stvarnošću, pokazuje nam da sve može biti umjetnost. No, u svojoj namjeri da nas šokira, dolazi do zida jer što je šokantno prvi put, smatra Scruton, dosadno je i isprazno kad se ponovi.

Sva umjetnost je apsolutno beskorisna. Stavite korisnost na prvo mjesto i izgubit ćete je. Stavite ljepotu na prvo mjesto i ono što radite bit će korisno zauvijek.

Razgovarajući sa suvremenim konceptualnim umjetnikom Michaelom Craig-Martinom, Scruton opisuje kako mu je prvi susret s Michelangelovom *Pietom* promijenio život, te se pita može li netko doživjeti takvo iskustvo u susretu s nekim njegovim radom ili na primjer pri pogledu na *Fontanu*, odnosno pisoar, rad Marcela Duchampa, umjetnika koji je među prvima u umjetnosti počeo koristiti već postojeće stvari (*ready-made*). Michael Craig-Martin objašnjava

kako pisoar nije zamišljen da bude lijep, ali to ne znači da ne postoji nešto u vezi s njim što ne plijeni maštu, jer smatra da je upravo to svrha umjetničkog djela. Naime, Duchamp je smatrao da je umjetnost postala previše zainteresirana za tehniku, previše intelektualna i moralno korumpirana, te je pokušao reći da okosnica umjetnosti počiva negdje drugdje.

Scruton smatra da takve ideje mogu biti zanimljive i zabavne, ali to ne opravdava njihovo prisvajanje oznake "umjetnosti". Svjestan opasnosti takve rasprave zbog nerijetke tendencije u mišljenju koje ne prihvaća *sugestiju da postoji razlika između dobrog i lošeg ukusa*, Scruton nas podsjeća da *postoje standardi ljepote koji imaju čvrst temelj u ljudskoj prirodi* i da ih je *potrebno tražiti i ugraditi u svoje živote*.

Uzrok našeg gubitka vjere u ljepotu po Scrutonu možda leži u našem gubitku vjere u ideale. U svemu tražimo korisnost. Usmjereni smo na korisnost kao najveću vrijednost. No, Scruton dovodi u pitanje korist ovakve umjetnosti. U čemu nam ona pomaže? Je li prikaz svijeta u kojem živimo, zajedno sa svim njegovim nesavršenostima, nešto što pomaže ljudima? Je li rezultat doista umjetnost?

Oscar Wilde je smatrao da ljudi trebaju tzv. "beskorisne" stvari (npr. ljubav, prijateljstvo, poštovanje) čak i više od onih "korisnih". No, potrošačko društvo korisnost stavlja na prvo mjesto pa ljepota postaje samo dodatak. Međutim, Scruton naglašava kako je iskustvo

pokazalo da će ono što stvorimo, uzmemo li u obzir samo korisnost, uskoro postati beskorisno. Ponovno se vraća Oscaru Wildeu koji kaže: *Sva umjetnost je apsolutno beskorisna. Stavite korisnost na prvo mjesto i izgubit ćete je. Stavite ljepotu na prvo mjesto i ono što radite bit će korisno zauvijek.* Scruton zaključuje: *Ispada da ništa nije korisnije od beskorisnog, i dodaje: To vidimo u tradicionalnoj arhitekturi s njezinim ukrasnim detaljima. Ornamenti nas oslobađaju tiranije korisnog i zadovoljavaju našu potrebu za skladom. Na neobičan način čine da se osjećamo kao kod kuće. Podsjećaju nas da imamo više od praktičnih potreba. Nama ne upravljaju samo životinjski apetiti, poput jedenja i spavanja, imamo i duhovne i moralne potrebe, i ako te potrebe ostanu nezadovoljene, ostajemo i mi.*

Kao još jedan primjer Scruton navodi radost koju možemo osjetiti držeći dijete u naručju. Jednostavno, želimo ga gledati i osjetiti oduševljenje koje dolazi kao rezultat naših misli usmjerenih na dijete, a ne na sebe. Slično možemo doživjeti slušajući prekrasno glazbeno djelo, gledajući uzvišeni krajolik, čitajući pjesmu koja sadrži bit stvari koje opisuje. U takvim iskustvima ne tražimo ništa više od toga. Znamo da je to dovoljno.

Na pitanje zašto je iskustvo ljepote toliko važno, Scruton odgovara da se susret s ljepotom zbog nje-gove živosti i neposrednosti čini kao da nije od ovoga svijeta. Od početka zapadne civilizacije pjesnici i

filozofi doživljavali su iskustvo ljepote kao ono što nas povezuje s božanskim. Mudri ljudi su prepoznali da, osim animalnih poriva, čovjek ima i duhovne potrebe. Za Platona je ljepota bila put do ostvarenja tih potreba. Zato Scruton Botticellijevu *Rođenje Venere* povezuje s Platonovim idealom prema kojem o ljepoti treba kontemplirati, a ne je posjedovati. Naime, i Platon i Botticelli nam govore da pravu ljepotu možemo pronaći ne samo u poželjnoj mladoj osobi, već i u ostarjelom licu punom tuge i mudrosti, kao u Rembrandtovim slikama, jer se ljepota lica krije u životu koji izražava.

Ljepota je svuda oko nas, ne smijemo joj okrenuti leđa, trebamo se učiti vidjeti je, a kako kaže Mali princ, *samo se srcem dobro vidi.* Istina je da u današnjem svijetu postoji mnogo toga što nas smeta i muči, ali Scruton ne vidi rješenje u naglašavanju toga, već u potrazi za izlaskom iz "duhovne pustinje". Pritom nas podsjeća kako istinska umjetnost nikad nije negirala poteškoće i nepravde ljudskog života. Naprotiv, ona je u stanju i u najbolnijim stvarima pronaći smisao i ljepotu i tako iskupiti ljudsku bol. Ima moć unijeti harmoniju i red tamo gdje se teško nalaze.

Bez naše svjesne potrage za ljepotom ostajemo bez jednog od snažnih poticaja koji nas uzdiže na našem putu ostvarenja kao ljudskih bića. Zato je ljepota važna. ♣

Izvor: <https://vimeo.com/549715999>

UMJETNOST IZNAD UMJETNE INTELIGENCIJE

Miguel Ángel Padilla

Bilo bi lako napisati ovaj članak kada bih koristio jedan od dostupnih programa umjetne inteligencije. Tako bih se oslobodio početne nelagodnosti u suočenju s tako složenom temom i čudnog osjećaja koji izaziva prazna stranica iščekujući tijek misli i ideja, jer ja sam od onih koji još uvijek pišu na papiru.

Ali upravo te ljudske osobine omogućuju da promišljanja, koja bi ova tema mogla potaknuti, budu životnija, dublja i, zašto ne, puna žarke želje za razumijevanjem.

Možda ću baš zbog toga u ovih nekoliko redaka izazvati više pitanja nego odgovora. Ipak, tješi me da je Sokrat sposobnost postavljanja pitanja i prepoznavanja vlastitog neznanja smatrao temeljnim principom filozofije i ljudskom osobinom. Dakle, ono što ću učiniti jest podijeliti neka ponekad i nepovezana razmišljanja.

U ovom trenutku tema umjetne inteligencije preplavljuje stranice raznih blogova i novinskih tekstova. Stvorena su velika očekivanja zbog nevjerojatnih mogućnosti koje pokazuje i ubrzanog razvoja uz više-struke implikacije na području ekonomije, znanosti, tehnologije, umjetnosti itd.

Umjetna inteligencija sigurno nije nešto novo jer

se u manjoj mjeri već duže vrijeme primjenjuje u izračunima, dizajnu ili kao podrška policiji itd. No, njen ubrzani razvoj, vidljiv posljednjih mjeseci zahvaljujući popularizaciji, izazvao je brojne reakcije i rasprave. Među njima je i utjecaj upotrebe umjetne inteligencije na umjetnost, na polje tako izvorno ljudsko, iako je i umjetna inteligencija također ljudska kreacija.

Pojava umjetne inteligencije između ostalog budi mnoga uspavana razmišljanja i pristupe koji nas suočavaju s prirodom i vrijednostima današnje umjetnosti.

Kao što znamo, temelj umjetne inteligencije je logika, razvoj obrazaca, oblika i struktura, a to uključuje osjetilne, zvučne, vizualne obrasce itd. Ona pripada svijetu formalnog i logičkog razuma i djeluje prema matematičkim algoritmima prisutnima i u prirodi koja nas okružuje.

Ne ulazeći u problematiku utjecaja umjetne inteligencije na područje rada npr. dizajnera, pisaca itd. te s tim vezana autorska prava, moja promišljanja idu u smjeru propitivanja o našem današnjem shvaćanju ideje umjetnosti i kreativnog procesa, o toliko obezvrijeđenoj temi ljepote te kakvu ulogu u svemu tome ima umjetna inteligencija.

Razgovarajmo o umjetnosti

Temeljni stupovi na koje se oslanja današnja umjetnost su kreativnost i originalnost koje se cijene više od ljepote, prave uspavane duše umjetnosti. Ljepota je zanemarena, ako se i prihvati da postoji; najviše se cijeni ono što je oku ugodno ili atraktivno.

Ako se vrijednost umjetničkog djela temelji na originalnosti, ta je vrijednost vrlo prolazna. Ono što je "originalno" i "kreativno" brzo to prestaje biti, a uz to se vrlo lako reproducira algoritmima koji vrtoglavih brzinama kombiniraju milijune oblika u nove forme. Pojavom umjetne inteligencije, originalno i kreativno postaju "rastuća vrijednost" koja kotira na špekulativnim tržištima. Bez snage inovativne kreativnosti i ljepote koju smo joj oduzeli, što nam ostaje od umjetnosti?

Istina je da čak i ljepota koju prepoznamo u prirodi i mnogim umjetničkim djelima svojim oblicima odgovara matematičkim obrascima. Istina je da su određene proporcije kao i neki intervali i glazbene ljestvice povezani s mnogim ljudskim emocijama, a sve to prepoznaje i koristi umjetna inteligencija. No, vjerujem da ljepota nije samo u oblicima, već u svjetlu i životu koje umjetnik kroz njih uspijeva izraziti. Možda inteligencija, umjetna ili prirodna, može biti dobar alat, ali potrebno je mnogo više elemenata, poput inspiracije koja nam, izdižući nas iznad nas samih, omogućuje dohvaćanje uzvišenih ideja.

Hoće li doživljaj umjetničkog djela stvorenog umjetnom inteligencijom biti isti kao doživljaj djela, na

primjer, Antonija Canove ili Michelangela?

Osobno smatram da umjetna inteligencija može dotaknuti strune emocija, što nije malo, ali teško da će našu svijest uzdići u više sfere.

A što reći o umjetnosti kao procesu transformacije umjetnika? Ništa ne može zamijeniti unutarnje iskustvo ljudskog bića. Umjetnički put je put preobrazbe i unutarnjeg ostvarenja umjetnika i, premda se čini da je cilj stvaralačkog procesa završni rezultat, njegova prava vrijednost leži u uloženom trudu i unutarnjem procesu. Možda postoje alati poput umjetne inteligencije, ali ne i prečaci. Oni iskrivljuju proces stvaranja uz opasnost upadanja u veliku površnost.

Može li umjetna inteligencija stvoriti ljepotu?

Je li ljepota nešto objektivno, posjeduje li ona neki univerzalni aspekt ili je ono što smatramo lijepim potpuno subjektivno?

Ova je tema prilično podijelila suvremene teoretičare koji su uglavnom svemu dali relativnu vrijednost. Sveopći relativizam zahvatio je sva polja i aspekte ljudskog bića. Međutim, iako postoji određena osobna relativnost, istina je da se iza te subjektivnosti ljudske prirode nalazi vrlo važna srž koja odgovara univerzalnim zakonima prirode.

Umjetna inteligencija sigurno može prepoznati oblike koji bude emocije čak ih i prilagoditi informacijama koje ima o gledatelju ili o skupini gledatelja jer analizira estetske, kulturalne i međukulturalne obrasce i koristi ih u rekreaciji oblika.

Théâtre D'opéra Spatial, umjetničko djelo stvoreno programom umjetne inteligencije Midjourney; pobjednik je natjecanja likovnih umjetnosti na Državnom Sajmu u Koloradu 2022.

Kako razlikovati je li nešto napravio čovjek ili umjetna inteligencija? I zašto bi trebalo biti važno to razlikovati?

Što umjetna inteligencija ne može?

Umjetna inteligencija se temelji na logici i može se reći da je to vrlo moćno proširenje naših racionalnih sposobnosti. Ali umjetna inteligencija nema emocija, nema inspiraciju ni moralnu savjest, ona samo povezuje faktore. Ne osjeća, ne poznaje zanos. Može oponašati formalne izraze emocija i komunicirati ih, ali ne može stvoriti kontinuitet inspiracija-misao-osjećaj-radnja koji daje život djelu, jer umjetna inteligencija nema svijest koja integrira ideje, osjećaje i djelovanje.

Umjetna inteligencija ne poznaje ni značenje simbola. Može rekreirati slike i anagrame koristeći standardne elemente, pohraniti katalog simbola različitih kultura, ali sumnjam da može izazvati simboličko iskustvo koje uzdiže unutarnju stvarnost iznad zapamćenih iskustava i emocija povezanih s njima.

Naš odnos prema svijetu ne nastaje isključivo temeljem onoga što opažamo niti iz logike događanja. On je psihološki, a ne logičan, subjektivan je, a ne objektivan. Svako iskustvo koje proživljavamo utječe na naš unutarnji svijet jer ga povezujemo s mnogim prethodnim iskustvima koja su ostavila tragove, s čvrsto ukorijenjenim uvjerenjima, s dubokim osjećajima ili površnim emocijama. Sve to u velikoj mjeri uvjetuje našu prosudbu i vrednovanje onoga što vidimo i doživljavamo, a samim time i kako na to reagiramo.

Bilo kakva komunikacija koju možemo uspostaviti

s umjetnom inteligencijom ne može obuhvatiti taj subjektivni proces koji svatko od nas doživljava, a koji umjetna inteligencija ne može prepoznati koliko god joj podataka dali o sebi. Umjetna inteligencija nas ne može dubinski upoznati i stoga su njeni odnosi i komunikacija s ljudima vrlo površni, iako prividno mogu izgledati duboki.

Ljudska bića ne povezuju samo zajednički interesi, nego i moralne vrijednosti kao što su ljubav ili osjećaj za pravdu i dobro. Svaki umjetnički izraz mora biti most između duše umjetnika i duše onoga koji taj izraz promatra. Ako je umjetnost to zaboravila, izgubili smo nešto važno. Umjetna inteligencija ne može stvoriti taj most.

Logika i analiza korisne su u spoznaji formalnih stvari, ali za kontakt sa suštinom, koja je iznad oblika, potrebna je viša inteligencija, viši oblik svijesti.

Razum može pomoći u shvaćanju Dobra, Istine ili Ljepote, ali do njih ne dopire. Do tih bitnih vrijednosti dolazi se dušom koja, jednom probuđena, prepoznaje ono što joj pripada. Inteligencija je dio tog puta, ali sama nije dovoljna za doseganje tog cilja.

Umjetnost iznad umjetne inteligencije

Naši duboki moralni, estetski ili mistični osjećaji su ti koji nas vode prema dobru, istini, ljepoti, pravdi, vrijednostima koje logički i analitički razum podupire, ali ga nadilaze. Stoga smatram da se umjetnost kao sredstvo ljudskog izražavanja može oslanjati na umjetnu inteligenciju, ali je mora nadići.

Možda bismo onome što shvaćamo pod inteligencijom trebali dodijeliti manje istaknuto mjesto od onoga koje zauzima danas. Model inteligencije koji danas koristimo vrlo je daleko od uzvišene inteligencije, pruža nam samo sredstva, a ne ciljeve. Možda bismo trebali propitati druge ljudske kvalitete, druge elemente naše prirode koji nas čine ljudima i koji su, iako smo danas to zaboravili, također bitni u razvoju i cjelovitom napretku društva kao što su altruizam, velikodušnost, nadahnuće, sloboda, odgovornost, transcendencija ili ljubav. Sve te kvalitete su u stalnoj borbi sa svojim suprotnostima, a inteligencija pomaže u toj borbi.

Važno je zapitati se: za što se borimo, za što živimo, u kojem smjeru želimo ići? Kreativna klica umjetnosti budućnosti ne nalazi se u umjetnoj inteligenciji, nego u osjetljivom, ali dubokom pogledu koji drhti pred beskrajem i ljepotom svijeta, a koji nam omogućuje da se osjetimo besmrtnima. 🏠

Sa španjolskog preveo: Franco Špigić

PLATONOVA TEORIJA UMJETNOSTI

Sabine Leitner

Platona se ponekad nazivalo "najvećim neprijateljem umjetnosti" zbog kritika koje je uputio određenim oblicima umjetnosti i književnosti u svojoj *Državi*. No, je li to zaista tako?

Da bismo to saznali, moramo se prisjetiti da je za Platona fizički svijet bio odraz nematerijalnih oblika ili ideja (arhetipova). Primjer njegove teorije je da je svaki *određeni* trokut odraz *univerzalne* ideje trokuta. Pravo znanje za Platona nije bilo poznavanje mnogih određenih stvari, već univerzalnih ideja od kojih one potječu. Ideje su nepromjenjive, bezvremenske i stoga *stvarne*, dok je fizički svijet *nestvaran* jer se stalno mijenja.

Platon nije imao visoko mišljenje o onim umjetnicima koji su samo oponašali ono što su vidjeli u svijetu prirode. Budući da je prirodni svijet odraz (ili kopija) ideja, njihova umjetnička djela nisu bila ništa drugo

nego sjena sjene, što odvlači od prave stvarnosti. Također je smatrao da umjetnici mogu biti božanski nadahnuti samim idejama, i tada hvataju bit ideje i stvaraju djela bliža *stvarnom* nego što se može naći u prirodi i svakodnevnom životu.

Budući da je Platon smatrao da umjetnost ima vrlo snažan utjecaj na čovjeka, vjerovao je da je u najboljem interesu društva pažljivo odabrati umjetnost kojoj su mladi ljudi izloženi. Iako je mislio da loša umjetnost može pokvariti mlade ljude, zasigurno je bio veliki ljubitelj umjetnosti koja nam može pomoći da se uzdignemo do percepcije vječne Ljepote, Istine, Dobra i Pravednosti.

Platonova razmišljanja o umjetnosti duboko su utjecala na povijest, a naročito na samu umjetnost, kao primjerice u renesansi. Odjekuju li i danas?

S engleskog prevela: Dijana Kotarac

MILKA TRNINA

diva i dobrotvorka

Ksenija Dobranić Letinčić

Jedinstven trag u svijetu glazbe ostavila je Milka Trnina, jedna od najvećih opernih umjetnica i sjajna interpretatorica osebujnog dramskog soprana. Ostala je zapamćena usprkos činjenici da zvučni ili video zapisi njenih vrhunskih izvedbi nažalost ne postoje.

No, uz nesporni pjevački i glumački talent koji su mnogi svjetski operni kritičari smatrali neusporedivim, Milka Trnina je prije svega izražavala istinsku ljubav prema životu i umjetnosti, težeći otkrivanju ljepote u svemu oko sebe. Upravo je to u najvećoj mjeri utjecalo na njen izražajni način interpretacije opernih uloga

čime je tijekom svoje bogate karijere oduševljavala publiku diljem svijeta.

Jednako kao što se u svojim nastupima beskompromisno trudila dati najbolje od sebe u cilju ostvarivanja dubokog smisla umjetnosti, u privatnom je životu značajan doprinos dala i svojim humanitarnim djelovanjem.

Milka Trnina je rođena 19. prosinca 1863. godine u malom selu nedaleko od Ivanić-Grada, u obitelji mlinara Tone i Franjice Trnine. Odrastala je provodeći najranije djetinjstvo u neposrednom kontaktu s prirodom, u slobodi seoske idile uz rijeku Česmu. Značajnu ulogu u njenom životu imali su njeni ujak i ujna, književnik i publicist Janko Jurković i njegova supruga Laura Jurković, kod kojih se preselila u Zagreb nakon smrti oca. Oni su joj pružili punu podršku i pomoć u školovanju, a kasnije i u glazbenom obrazovanju nakon što je njihova prijateljica, glazbena pedagoginja Ida Wimberger, pukim slučajem na jednom obiteljskom izletu uočila izraziti pjevački talent i muzikalnost tada trinaestogodišnje Milke. Zahvaljujući njenoj poduci, Milka je sa svega šesnaest godina postala koncertna pjevačica *Hrvatskog zemaljskog kazališta* u Zagrebu.

Kako je odmah zamijećen izvanredan opseg, mekoća i koloratura njena glasa, njen profesionalni put dalje je vodio prema usavršavanju na kazališnoj pozornici. Od 1880. godine školovala se na Bečkom konzervatoriju što je poticao i potpomagao August Šenoa, prijatelj njenog ujaka i veliki zagovornik opstojnosti tadašnje operne scene u Zagrebu. Završivši školovanje kao najbolja u klasi, u opernim je ulogama debitirala 1882. godine u Zagrebu, u ulozi Verdijeve Amelije u *Balu pod maskama*. Nakon toga postala je operna primadona u Leipzigu, Grazu i Bremenu, gdje je imala stalne angažmane, a do 1905. bila je prvakinja Kraljevske dvorske opere u Münchenu.

Njeni su nastupi ostali zapamćeni u cijelom svijetu, prije svega u brojnim europskim gradovima kao i u Rusiji, a kasnije i u Americi, gdje je u nizu gradova (počevši s Bostonom i Philadelphijom) ostvarila sjajan uspjeh. Bila je priznata kao apsolutna operna zvijezda operne kuće Metropolitan u New Yorku, kamo se desetljećima više puta vraćala na pozive oduševljene publike.

Tijekom svoje impresivne karijere ostvarila je više od šezdeset uloga, nastupila je preko tisuću puta, između ostalog u operama Verdija, Mozarta, Puccinija i Beethovena. Ostala je zapamćena kao jedna od najboljih interpretatorica tragičnih heroína iz opera Richarda Wagnera, kojeg je iznimno cijenila. Brojni svjetski kritičari su naglašavali kako njena posebna interpretacija "publici otkriva do tada nevidene ljepote".

Kao izraziti perfekcionista rado je prihvaćala kritike, ali je pritom imala jasnu sliku svojih mogućnosti. Nikada se nije predavala rutini te ju je tijekom cjelokupnog profesionalnog rada vodila želja za stalnim usavršavanjem. Svoj rad i upornost smatrala je vrijednim zadovoljstvom koje je nakon svakog svog nastupa osjećala. Bez obzira na zavidnu tehniku pjevanja i glumački talent, ono što je Milku Trninu posebno izdvajalo je njena neposrednost u izražavanju koju je prepoznala njena publika.

Engleski glazbeni kritičar Herman Klein u svom je djelu *Zlatno doba opere* iz 1933. godine Milku Trninu opisao riječima: "Trnina je bila najiskrenija i najsavjetnija od svih žena koje sam ikada susreo u umjetničkim krugovima. ... Iskrenost i neposrednost njenih kreacija izrastale su na tlu istinoljubivosti do posljednjih granica. Bila je to njena prirodna odlika."

Međutim, iako je bila svjetski poznata i priznata, Milku Trninu su mnogi prijatelji, poznanici i operni kritičari prije svega opisivali kao jednostavnu i iskrenu osobu.

Istinska umjetnica

Ono po čemu je Trnina bila doista posebna kao interpretatorica, "neusporediva" s ostalim umjetnicima – kako ju je vrlo često ocjenjivala stručna kritika – proizlazilo je iz nečeg dubljeg od same predanosti tehničkoj interpretaciji pjevanja i glume.

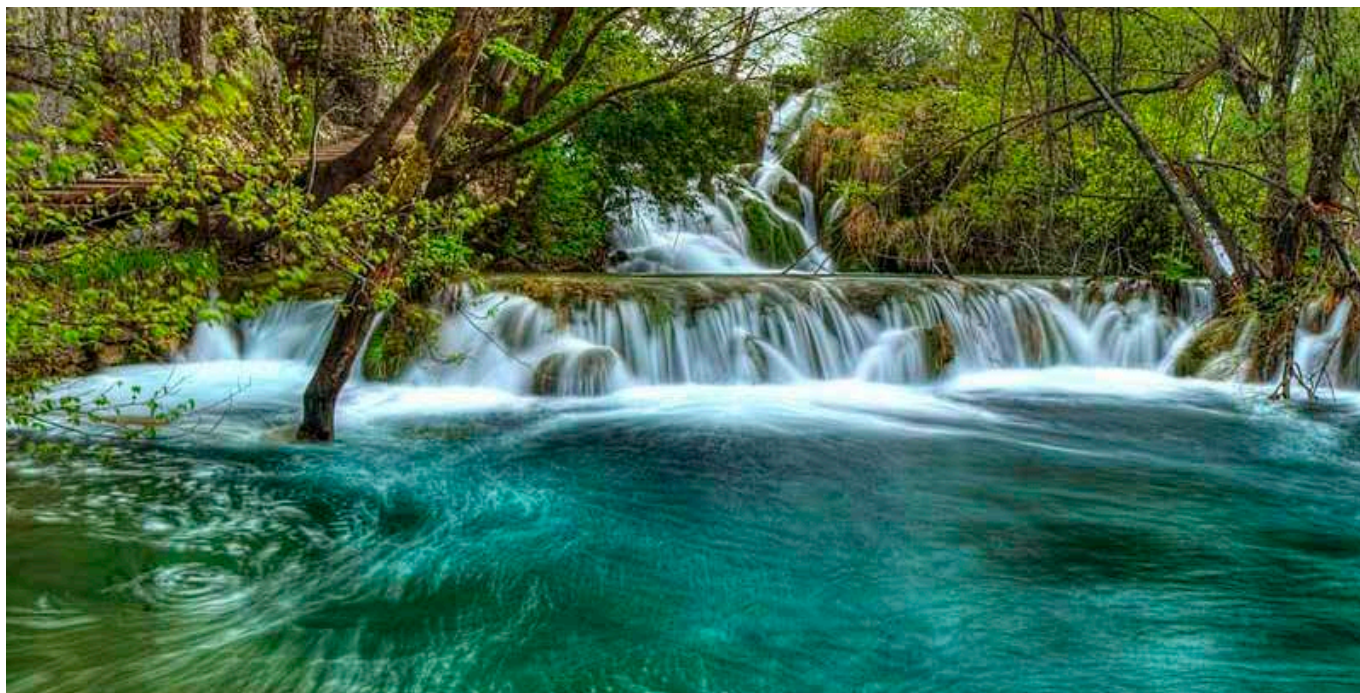
Milka Trnina je u svom radu bila zaokupljena značajem i svrhom umjetnosti kao i svime onime što umjetnost treba dati ljudima. Kod pripremanja uloga vodila se potrebom za shvaćanjem simbolizma i ideje cjelokupnog djela, promišljala je o svemu što je autor glazbom i tekstom želio reći. Ulazeći postepeno u ulogu vodila je posebnu brigu o karakteru i ljudskoj

prirodi lika, o svim njegovim snagama i slabostima, te o onome što predočava.

Iz ovog je razloga osim Mozarta i Verdija osobito cijenila veličanstvena operna djela Richarda Wagnera mitološke i srednjovjekovne tematike, u kojima su radnju nosile tragične junakinje složenih osobnosti. Tako su suvremenici Milke Trnine, osim njenim interpretacijama Eleonore u Beethovnovom *Fideliju*, Tosce u Puccinijevoj *Tosci*, Aide i Leonore u Verdijevim *Aidi* i *Trubaduru*, te mnogim drugim opernim ulogama, svjedočili oživljavanju snažnih Wagnerovih junakinja: Else i Ortrud u *Lohengrinu*, Isolde u *Tristanu* i *Izoldi*, Elisabeth u

Slapovi Milke Trnine

Tannhäuseru, Sente u *Ukletom Holandezu*, Brunhilde i Sieglinde u tetralogiji *Prsten Nibelunga* te mnogim drugima.

Pri oslikavanju svojih junakinja, Milka Trnina je na pozornici pokazivala izrazitu sugestivnost kojom je inspirirala i svoje kolege s kojima je nastupala. Isticali su kako je glasu znala dati boju zvuka koja je nepogrešivo odgovarala karakteru lika kojeg je utjelovljavala postičući suptilnim psihološkim osjenčavanjima nevjerojatnu uvjerljivost. Neovisno o tome je li izvanrednom glumom i pjevanjem interpretirala blagu i samozatajnu Elisabeth u *Tannhäuseru*, drsku i hrabru Brunhildu u *Walkürama* ili zavodljivu i neodlučnu Kundry u *Parzifalu*, njeni su likovi ostajali trajno utisnuti u svijest publike i kritike diljem svijeta, što svjedoče brojni članci s osvrtima na njene nastupe.

Svojim je specifičnim stilom izvedbe Milka Trnina pokrenula novi pristup iznošenju uloga Wagnerovih heroína. Naime, u njeno je vrijeme za interpretiranje Wagnerovih likova postojao određeni zadani okvir pjevanja – izgradnjom kolorature glasa čime se prenaplašavala uzvišenost lika. To je zagovarala i tzv. *Bayreuthska škola* koju je predvodila Cosima Wagner, udovica Richarda Wagnera. No, Milka Trnina je svojim načinom interpretacije upravo razbijala takve stereotipe opernog pjevanja. Ona je svoje uloge gradila tako da je nastojala shvatiti ideju cijelog djela i važnost lika kojeg je utjelovljavala otkrivajući, osim uzvišenih herojskih, i njihove ljudske karakteristike. Upravo će po ovom posebnom načinu interpretacije ostati trajno zapamćena diljem svijeta.

U jednoj od kritika neposredno nakon londonskog nastupa 1906. godine, dramski i glazbeni kritičar H. T. Parker opisao je Milku Trninu: "Ona je prva glumica i pjevačica koja traži svijest i srca tih Wagnerovih žena onako kako su se otkrivali u muzici i tekstu... Ta njena sposobnost plod je duboke intuicije i izvanredne intelektualnosti odnjegovane živim interesom za izrazima čovjekova duha na svim područjima, a jednako tako i njene duboke čovječnosti".

Kao umjetnica, još je jednu izvanrednu osobinu Milka Trnina nosila u sebi: trajnu potrebu za istraživanjem, za razvojem i oplemenjivanjem u svom umjetničkom djelovanju. Sama je Bruni Walteru, slavnom dirigentu koji je 1938. godine dirigirao koncertom *Zagrebačke filharmonije*, a koji ju je iznimno cijenio, izjavila: "Život je vječito gibanje, vječiti pokret, a jedna od najdivnijih čovjekovih odlika je njegova potraga za uvijek novim mogućnostima izražavanja novih spoznaja i slutnji."

Svojim profesionalnim djelovanjem, ali i pomaganjem i poticanjem razvoja umjetnosti kod mladih naraštaja trudila se sama živjeti plemenitost i dobrotu. Tijekom karijere i aktivnog umjetničkog djelovanja nije se ustručavala izražavati najdublje poštovanje i divljenje prema svojim kolegama, od kojih je s mnogima bila i iskrena prijateljica, kao npr. s jednom od najvećih svjetskih opernih diva Lili Lehmann. Sa zanimanjem je pratila njihov rad te je svoje utiske o njihovim nastupima čak bilježila vlastitim zapisima.

Na vrhuncu svjetske slave, u 42. godini života, Milka Trnina je zbog bolesti morala završiti karijeru

(1906. godine) na veliku žalost njene publike u cijelom svijetu. Međutim, nakon povratka u Zagreb 1913. godine nastavila je doprinositi razvoju umjetničkog izražavanja, ovaj put kroz pedagošku djelatnost, poučavanjem novih naraštaja opernih umjetnika. Postala je počasni član i sudjelovala je u radu Muzičke akademije u Zagrebu. Budući da je znala prepoznati mlade talente i njihove mogućnosti, sudjelovala je na prijavnim ispitima, a kao učiteljica opernog pjevanja značajno je doprinijela obrazovanju mladih pjevača. Jedna od njenih najtalentiranijih učenica bila je svjetski poznata primadona Zinka Kunc.

U svijetu je općenito bila smatrana primadonom njemačke opere, no unatoč tome cijeloga je života u raznim prigodama isticala vezu s domovinom i svojim Zagrebom, u koji se po završetku karijere i vratila.

Milka Trnina je sav svoj rad posvetila jednom jedinom cilju: poticanju umjetnosti i putem nje izražavanju i prenošenju ljepote, jer je upravo umjetnost izjednačavala s osobnom srećom.

Humanitarni rad

Od samih početaka svog umjetničkog djelovanja kontinuirano se bavila humanitarnim radom koji je započeo nastupima u dobrotvorne svrhe. Tako je između ostalog samo u Zagrebu nastupala prikupljajući sredstva za potrebe obnove katedrale koja je stradala od potresa, za osnivanje Zavoda za slijepe osobe, za potrebe tadašnjeg društva "Dobrotvor", za izgradnju Hrvatskog učiteljskog doma, za potrebe siromašnih učenika Hrvatskog glazbenog zavoda, kao i u korist Mirovinskog zavoda članova tadašnjeg Hrvatskog zemaljskog kazališta. Čak je i anonimno poučavala pjevanje i financijski pomagala siromašne zagrebačke studente. Posebno očarana ljepotom Plitvičkih jezera, prihode od svojih nastupa donirala je i tadašnjem "Društvu za poljepšanje Plitvičkih jezera", slijedom čega je i jedan od najljepših slapova nazvan po njoj.

Nakon povratka u Zagreb 1913. godine, pogođena siromaštvom, stradavanjem i patnjom ljudi, Milka Trnina odazivala se na svaki poziv za humanitarno djelovanje. Tako je pristupila organizacijama koje su surađivale sa Crvenim križem, pomagala kod pribave hrane i ogrjeva za siromašne obitelji, te je unatoč bolesti ponovno pristala održavati humanitarne koncerte. U tom svom plemenitom djelovanju željela je, kad god je to bilo moguće, ostati anonimna, pa se za mnoga njena djela saznalo tek nakon njene smrti.

Kako je sama pisala u pismima svojim prijateljima u inozemstvu, iako je razdoblje njenog aktivnog pjevanja i nastupanja zbog neželjenih okolnosti morao završiti, svoj je mir i novo nadahnuće pronašla provodeći vrijeme u prirodi te u pružanju pomoći gdje je bilo potrebno.

Umrla je u Zagrebu 1941. godine u 78. godini života. Oporukom je svoju imovinu ostavila mnogim zakladama osnovanim za stipendiranje siromašnih studenata i mladih umjetnika, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti te brojnim humanitarnim i kulturnim društvima i udrugama.

Stvari u njenom vlasništvu koje je koristila nastupajući u kazalištu, poput kostima koje je za svoje uloge sama osmišljavala i za koje je bila osobno vezana, još je za života poklonila Zemaljskom kazalištu (današnji HNK) u Zagrebu, uz objašnjenje da su oni "dio nje same", smatrajući da će na taj način i nadalje biti povezana s kazalištem.

Kada se govori o njenoj osobnosti, uzimajući u obzir sve ono što su o njoj govorili i čemu su svjedočili njeni suvremenici, ne može se ne istaknuti da je bila skromna, a velika. Jednostavna i dostojanstvena, svojoj je obitelji, prijateljima i poznanicima, kao i svojoj publici, davala najbolje od sebe, dok je nesebično pomagala i onima koje nije niti poznavala.

Živjela je punim životom izbjegavajući svaku pompoznost i senzacionalizam unatoč izgrađenoj karijeri i svjetskom ugledu. Do kraja je života iskazivala poštovanje i divljenje ostalim umjetnicima diljem svijeta čiji je rad pratila, kao što je i održavala iskrene i duboke prijateljske odnose s ljudima koje je voljela i s kojima je surađivala.

Smatrala je da rad donosi smisao i ispunjenje njenom životu. Iskušenja i izazove koje je imala tijekom svoje karijere shvaćala je upravo kao poticaje za poboljšanjem, a kritike je nikada nisu uspjele pokolebati. Prirođenom skromnošću i srčanošću ustrajno je prolazila svoj životni put ispunjen najdubljim umjetničkim i humanim nastojanjima. ♣

HARITE ZEUSOVE KĆERI

Gorana Mišković

Harite su grčke božice čiji broj varira ovisno o izvoru, a njihova se imena vezuju uz uzvišene pojmove kao što su blagost, milost, gracioznost, plodnost, blagdanska radost, ljepota, ljupkost...

Grčki geograf Pausanija spominje dvije Harite koje je štovao narod Sparte i Lakonije. Prva je Kleta, božica zvuka, a druga Faena, božica svjetla. Atenske su isto dvije: Hegemona, ona koja čini da biljke cvjetaju i donose plodove, i Auksesija, ona koja čini da priroda raste i buja.

Na antičkim vazama nalazimo i imena kao što su Anteja, Eunomija, Eutimija, Eutihija, Paideija i sva su vezana za ovu skupinu božanstava, označavajući cvjetanje, bujanje, blaženstvo, spokoj, dobru volju, učenost.

Zahvaljujući grčkom pjesniku Hesiodu, najraširenije je vjerovanje u postojanje tri Harite: Talija – Cvatuća, miljenica harmonije; Eufrozina – Svečana, ljubiteljica pjesme, božica radosti i dobrog raspoloženja i Aglaja – Sjavna, božica izobilja, plodnosti i dobrobiti.

Kao njihov otac spominje se Zeus, a kao majka Eurinoma, kći Tetije, božice nepreglednih pašnjaka i Oceana, kao prvobitnog kaosa... Oni su roditelji najvjerovatnije samo Taliji, Eufrozini i Aglaji.

U rimskoj su mitologiji poznate kao tri Gracije. Donose ljupkost i ljepotu, dijele milosti, darivaju dobro raspoloženje, radost, veselje, sreću. Zaštitnice su i graditeljice istinskog prijateljstva.

Prva čaša vina na antičkim se gozbama dizala u slavu

Harita, Hora i Dioniza. Kažu da je Sokrat kao mlad iskle-
sao kipove Harita koji su stajali na ulazu na Akropolu.

Od antike do danas predstavljaju ih mnogi umjet-
nici, od Botticellija, Rafaela do Cezanna. Spominje se
da su nekada davno građeni hramovi samo u njihovu
čast, pa nam tako mit govori o kralju Eteoklesu, koji je
gradio hramove i činio nesebična djela u čast Harita.
U nekim izvorima spominje se kip nađen u Apolonovu
hramu u Termosu, možda najstariji materijalni trag
slavljenja ovih božica. Čini se da su s vremenom izgu-
bile hramove i svetkovine posvećene samo njima.

U umjetničkim djelima ih vidimo kako plešu u
krugu, najčešće nage, držeći se za ruke ili ramena. Pri-
kazivane su s krunama, kako drže vjenčiće mirte kao
simbol čistoće, besmrtnosti i najuzvišenije ljubavi.
Vjerovalo se da u proljeće plešu s prvim Sunčevim
zrakama, čineći da procvjetaju stabla i voćke.

*Uslišite pjesnika mene
vi, Harite orhomenske,
što krasno pjevate,
a boravite
uz plodne obale Kefisa,
i rod minijski starinski štitite!
Za sve, što god je lijepo i ljupko kod ljudi,
vama od srca zahvaliti treba;
ljepotu, mudrost i plemenitost
čovjek smatra darom neba.*
(*Olimpijske ode*, Pindar)

Često se prikazuju uz druge božice, uljepšavajući
i upotpunjujući događaje. Afroditine su prijateljice i
pratiteljice Muza. Dok Muze nadahnjuju, Harite daju

ljepotu obliku u koji se ideja nastanjuje.

*A mila smješljivka tad Afrodita na Kipar pođe
U Paf, gdje joj je sveti gaj i kadilni oltar.
Harite tu okupaju nju i namažu uljem,
Uljem ambrozijskim onim, što teče po bozima vječnim.
Pa je u haljine ljupke obuku – da je divota.*
(*Odiseja*, Homer)

Okružujući se onime što Harite predstavljaju, naslu-
ćujemo uzvišenije ideje. Istodobno razabiremo da je
ljepota najveća kada se ne hvali, ne zahtijeva počasti i
kada ne služi samo sebi samoj. Tako samozatajne Harite
strpljivo služeći čekaju da se približimo veličini ideja i
poruka koje čuvaju. ☞

Apolonov hram, Termos

U svemu što živi, pa čak i u stvarima koje smatramo neživima, postoji skrivena ljepota koju bi mogli nazvati arhetipskim savršenstvom.

Nilakanta Sri Ram